

מערכה ה. מחשבת 'שינוי בעלים' (ד,א)

רבה ברייתא האומרת שמנחה שנקמצה "שלא לשמה" כשרה ואינה מרצה, שכוונתה לשינוי בעלים². דברי תוס' ניתנים לפירושים שונים: האחד, שלגמ' פשוט מסברה ששינוי בעלים שקול כשינוי קודש, משום שזיקת הבעלים אל הקרבן היא חלק ממהותו (כדברי תוס' בעמ' ב ד"ה מחשבה בעלמא, ששינוי בעלים נחשב "פסולו בגופו"³. לכן פירשה הגמ' כך את משנתנו, ודברי רבה הם ראייה לשונית גרידא, שניתן להסביר כך את "שלא לשמה". אופן שני להבנת דברי תוס', שמסברה לא היינו אומרים כך, אבל מכיוון שרבה הוכרח שם להעמיד ברייתא האומרת "שלא לשמה" בשינוי בעלים – משם התברר לנו שאכן שינוי בעלים כשינוי קודש⁴.

בקן אורה כתב (מחמת קושייתו הנ"ל על רש"י) שפירושו השני של תוס' עיקר, שמשנתנו עוסקת גם בשינוי בעלים⁵. נראה שהשיטה שמחשבת שינוי בעלים כלולה ב"שלא לשמה" הכרחית מטעם נוסף, שכן שינוי (להלן לו,א): "שאינן המחשבה פוסלת אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו והפסח והחטאת שלא לשמן". אם שינוי בעלים איננו כלול ב"שלא לשמן", הרי משנה זו סותרת לדין שינוי בעלים!

"שינוי בעלים" – בכל העבודות, או בזריקה בלבד?

הגמ' (ד,א-ב) לומדת מפסוקים על כך שמחשבת שינוי בעלים פוסלת (כלומר, שהקרבן לא עלה לבעליו לשם חובה) בכל ארבע עבודות הדם: שחיטה קבלה הולכה וזריקה.

במהלך הדיון אומרת הגמ', כשניסתה ללמוד שינוי בעלים משינוי קודש לעניין זה שגם שינוי בעלים נאמר בכל העבודות, שיש לדחות את ההשוואה: "איכא למיפרך: מה לשינוי קודש שכן פסולו בגופו וישנו בארבע עבודות..." (ולפיכך נזקקה להבאת פסוקים המלמדים על כל עבודה ועבודה). הדבר דורש הסבר: הרי לכאורה זהו בדיוק שאנו מבקשים ללמוד, שכשם ששינוי קודש ישנו בארבע עבודות כך גם בשינוי בעלים, ומה מקום לפרוך את ההשוואה על סמך הבדל זה?

המשנה עוסקת במחשבת 'שלא לשמה' בקרבן עצמו (הקרייה בגמ' כאן "שינוי קודש"), כגון השוחט שלמים לשם פסח, ואומרת שהחשוב כך – לא עלה לו קרבנו לשם חובה, ובפסח ובחטאת הקרבן אף נפסל. בסוגיית הגמ' כאן נאמר בפשטות שגם מחשבת "שינוי בעלים" דינה כך, והגמ' מבררת את המקורות לכך מפסוקים שונים. יש לברר את שורשו ומהותו של פסול זה, ובאיזה מקרים נאמר: האם בכל ארבע עבודות הדם (שחיטה קבלה הולכה וזריקה), או רק בחלקן?

המקור במשנה לדין שינוי בעלים

הגמ' שואלת בפשטות "שינוי בעלים מנלן?", כלומר, שהדבר ידוע ששינוי בעלים פוסל, והגמ' באה רק לחפש את מקורו בתורה. הראשונים עוסקים בשאלה: מניין באמת יודעת הגמ' ששינוי בעלים פוסל? הרי במשניות על פסול מחשבה לא הוזכר הדבר!

רש"י (ד"ה שינוי בעלים מנלן) מציין שהמקור הוא המשנה בפרק רביעי (מו,ב): "לשם ששה דברים הזבח נזבח: לשם זבח, לשם זובח, לשם ה', לשם אישים, לשם ריח, לשם נוחח". אלא שבמשנה שם נאמר הדבר כדין לכתחילה, ולא נאמר שהחשוב על הזבח שלא לשם זובח פסול, או שאינו מרצה. כך הדין גם לגבי יתר המחשבות המוזכרות שם, אישים ריח ונוחח, שמחשבה הפוכה איננה פוסלת!¹ מניין אם כן יודעת הגמ' שמחשבת שינוי בעלים מעכבת (ק"ן אורה)?

תוס' (ב,א ד"ה כל הזבחים) כותבים תחילה, שהמשנה "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן" אינה עוסקת כלל בשינוי בעלים, שהרי "שלא לשמן" הוא שינוי קודש, כמבואר בדוגמא בהמשך המשנה (יג,א): "כיצד לשמן ושלא לשמן? לשם פסח ולשם שלמים". לפיכך הסכימו לפירוש רש"י, שהמקור הוא המשנה בפרק רביעי. לאחר מכן תוס' מציעים, ש"שלא לשמן" במשנתנו פירושו: **בין שינוי קודש ובין שינוי בעלים**. ראייה לדבר הביאו מהגמ' במנחות (ב,ב), שם מפרש

איזה דין בשינוי קודש גופיה... אלא ודאי... דהקרבן בעצמותו יש לו שייכות אל אותן הבעלים שהקדישוהו".

4. כיוצא בזה יש להסתפק בלשון תוס' במנחות (ב,א ד"ה שלא לשמן): "ושמא פשיטא ליה להש"ס בכל דוכתי דשינוי בעלים כשינוי קודש כתיורוצו של רבה". האם תירוצו של רבה הוא **דוגמא בעלמא** לכך שפשיטא להש"ס, או שהוא המקור לדבר. לפי האפשרות השניה, לשיטת רבא ורב אשי במנחות שם שלא תירצו כן – בטלה ההוכחה ששינוי בעלים כשינוי קודש, והכרח לומר כרש"י שהמקור לשינוי בעלים הוא המשנה בפרק רביעי, וכך מפרשים בצאן קדשים ובטהרת הקודש את המשפט הבא בתוס' כאן: "ומיהו רבה דווקא" וכו'. אכן, בתוס' במנחות (ג,ב ד"ה ד"ה כאן בקומץ) כתבו שרבא מיאן בפירושו של רבה משום שלא רצה להעמיד את "שלא לשמה" בשינוי בעלים! אלא שאולי רבא לא רצה להעמיד בשינוי בעלים בלבד, ומודה הוא שלשון זו כוללת גם שינוי בעלים.

5. ובכל זאת העיר: "קצת תימה הוא הא דלא תנן פסול דשינוי בעלים בהדיא אל במשנה ולא בברייתא".

1. כך כתבו תוס' (ב,א ד"ה כל הזבחים), ונימקו זאת בכך שהפסוק המלמד על מחשבות אלה: "עולה הוא אשה ריח ניחוח לה" (ויקרא א,ט, עיין בגמ' מו,ב) עוסק בהקטרה, והרי עצם ההקטרה אינה מעכבת. יוצאת מכלל זה המחשבה "לשם ה'", שהחשוב בשעת העבודות שקרבנו לשם אלוה אחר ח"ו הרי זו עבודה זרה, ואפילו בחולין שחיטתו פסולה (חולין פ"ב מ"ח).

2. רבה שם מפרש שהברייתא עוסקת בשינוי בעלים בלבד, כדי לתרץ סתירה בדברי ר' שמעון, עיין שם, אבל יש ללמוד מדבריו שגם שינוי בעלים יכול להכלל במושג "שלא לשמה", ולכן משנתנו, שעוסקת אמנם בשינוי קודש, כמוכח מדבריה, יכולה להתפרש שבאה לכלול גם שינוי בעלים.

3. אמנם הגמ' נזקקת לפסוקים מיוחדים בשינוי בעלים, ולא לומדת בפשטות משינוי קודש לשינוי בעלים, כי אין זו סברה מוחלטת בבחינת "קרא למה לוי", ואף על פי כן יסוד הדברים בסברה. ולשון בעל טהרת הקודש כאן (על תוס' ד"ה וישנן בציבור): "ודאי מכה אם אינו ענין" אין לנו להמציא מליבנו דין מחודש שאין לנו עליו רמז לא מסברא ולא מקרא, ואי משום יתורא דקרא – ראוי יותר לאוקמי על

מכספו את הבהמה, אלא הבעלים המתכפר בה. כך מצאנו לעניין תמורה, שהמפריש קרבן על מנת שיתכפר בו אדם אחר – המתכפר הוא הבעלים היכול להמיר (להלן ו,א). ממילא, מחשבה בשחיטה לשם אדם אחר איננה גורעת, כי הכפרה בזריקה בלבד, ורק בה יש מושג של בעלות לנדון דידן (חק נתן כאן, והרחבת הדברים ב'אילת השחר' להגראי"ל שטיינמן שליט"א על תוס' ב,א הנ"ל).

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יג,א) פוסק: "שלוש מחשבות הן שפוסלות את הקרבנות, ואלו הן: מחשבת שינוי השם... כיצד? זה השוחט את הזבח שלא לשמו, כגון שהיה עולה ויחשב שהוא שלמים... או ששחט הזבח שלא לשם בעליו – זו היא מחשבת שינוי השם".

עוד כתב הרמב"ם (שם טו,א): "כל הזבחים שנשחטו במחשבת שינוי השם... – כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה... ואחד המשנה שם הזבח בשעת שחיטה או בשעת קבלה או בשעת הולכה או בזריקה, כמו שביארנו. כיצד לא עלו לבעלים לשם חובה? כגון ששחט עולה לשם שלמים – לא עלת לבעלים, לא משום עולה שהם חייבין בה ולא משום שלמים, אלא חייבין להביא זבח אחר. וכן אם שחט עולת ראובן לשם שמעון – לא עלת לא לראובן ולא לשמעון".

הרמב"ם משווה לחלוטין שינוי בעלים לשינוי קודש, ואינו כותב שמחשבת שינוי בעלים איננה אלא כשחשב לזרוק את דם הקרבן שלא לשם בעליו (וכן בפירוש המשנה זבחים א,א), ותמה על כך במשנה למלך (טו,א). על שיטתו המיוחדת של הרמב"ם עמד כבר המאירי בפסחים (ס,ב). בגמ' שם מופיעה מימרא מקבילה לגמ' כאן, ששינוי קודש ישנו בד' עבודות, מה שאין כן בשינוי בעלים, והמאירי מביא את פירוש רש"י להבדל זה, וכתב: "דברים אלו לענין פסק לא נתבררו לנו, שיש חולקין לומר להלכה שכל אחת מארבע עבודות פוסלות גם כן בשינוי בעלים, אם לפסול לגמרי כפסח וחטאת אם שלא לעלות ככל הזבחים, ואף דעת גדולי המחברים [זהו כינויו של הרמב"ם בפי המאירי] מסכמת לכך, וכן עיקר". לא נתבאר במאירי כיצד מוסברת גמ' זו לשיטת הרמב"ם⁹.

לזרוק או להקטיר לשם מחשבה הפוסלת או שלא לשם בעלים. מפורש שלדעתו מחשבת שינוי בעלים פוסלת אף בהקטרה, ולא כפי שנקט בפשוט במשנה למלך (הל' פסוה"ק טו,א). באור שמח הוכיח כמ"מ מהירושלמי בפסחים פ"ה ה"ב המובא להלן, שאומר שאין מחשבת שינוי בעלים בהקטרה אמורין, אבל בפני משה שם פירש שמדובר על החושב בשעת ההקטרה, ולא בחושב על ההקטרה.

9. עוד כתב המאירי (פסחים סב,א): "כבר ביארנו למעלה לדעתנו ששינוי בעלים פוסל בכל ארבע עבודות... ולדעת זה מה שאמרו בסוגיא זו 'ונרצה לו לכפר עליו – עליו ולא על חברו', כלומר ודוקא בכפרה שהיא זריקת דמים, הא בשאר עבודות אינה פוסלת – אין הלכה כן, אלא שינוי בעלים פוסל בכל ארבע עבודות, אם שלא לעלות בכל הזבחים, אם לפסול בפסח וחטאת. ומכל מקום אינו פוסל אלא כששנה לבעלים שהן בני חיוב כמוהו". מתחדש מדבריו, שהמקור לדעה ששינוי בעלים פוסל בזריקה בלבד הוא הפסוק "ונרצה לו לכפר עליו", ולא סברה גרידא כפירוש רש"י הנ"ל.

רש"י (ד"ה וישנו בד' עבודות) מפרש: "שם שחט שלא לשמו... אע"פ שלא חישב אלא על השחיטה שלא לשמו – פסול... אבל שינוי בעלים לא שייך אלא בזריקה, דהא דרבינן שחיטה לפסול בשינוי בעלים אינו אלא כגון ששחט על מנת לזרוק להתכפר בו אחר, אבל שחט שלא לשם בעליו ולא הזכיר על מנת לזרוק – אין זו מחשבה, דשינוי בעלים לא שייך בקרבן אלא להתכפר בו, וכפרה בזריקה היא". פירוש: כשכהן מוליך את דם השלמים והוא חושב שזהו דם עולה – הרי זה שינוי מהותי, אבל כשהוא חושב שאין זה דם קרבנו של ראובן אלא של שמעון – אין זה שינוי מהותי, אלא אם כן כוונתו ששמעון הוא שיתכפר בקרבן. ומכיוון שהכפרה אינה אלא בזריקת הדם – יוצא שמחשבת שינוי בעלים נאמרה רק בחושב באחת העבודות לזרוק את הדם לשם איש אחר⁶.

רש"י ממשיך ומוכיח את פירושו מהגמ' להלן (ט,ב-י,א), וזו לשונו: "שחטה לשמה לזרוק דמה שלא לשמה, ר' יוחנן אמר: פסולה, מחשבין מעבודה לעבודה... וריש לקיש אמר: כשרה". בהמשך מופיעה קושיית רב ירמיה הבאה לסייע לר' יוחנן: "ומה במקום שאם אמר הריני שוחט חוץ לזמנו, שהוא כשר, שחטו על מנת לזרוק דמו חוץ לזמנו פסול; מקום שאם אמר הריני שוחט שלא לשמו פסול, שחטו על מנת לזרוק דמו שלא לשמו אינו דין שיהא פסול?!". הגמ' מפריכה את הקל וחומר, "מה לחוץ לזמנו שכן כרת", ורב אשי מנסח את הקל וחומר אחרת: "ומה במקום שאם אמר הריני שוחט לשם פלוני, שהוא כשר, לזרוק דמו לשם פלוני פסול... שחטו על מנת לזרוק דמו שלא לשמו אינו דין שיהא פסול?". בהמשך אומרת הגמ', שרבה סבר תחילה שאין מחשבין מעבודה לעבודה, וחזר בו מכח הקל וחומר של רב אשי.

כדעת רש"י כותבים גם תוס' (ב,א ד"ה כל הזבחים, ובעוד מקומות רבים במסכת, וכן בפסחים סא,א ד"ה ואיתקש): "שינוי בעלים לא שייך אלא בזריקה, כגון שוחט או מקבל או מוליך קרבן ראובן על מנת לזרוק דמו לשם שמעון", וכן בהרחבה בספר הישר לר"ת (חלק החידושים, סי' שנח) ובתוס' רי"ד (פסחים סא,א)⁸.

דין זה שמחשבת שינוי בעלים פוסלת רק בזריקה נלמד מסברה: ה"בעלים" בקרבן איננו הבעלים הממוני, שקנה

6. רבנו חננאל בסוגיה המקבילה בפסחים סב, מפרש אחרת, ששינוי בעלים "אינו בד' עבודות" כי הוא פוסל בשחיטה בלבד. נראה שדימה זאת לדין השוחט את הפסח שלא לאוכליו (על פי סוגיה דומה בפסחים סב,ב), ולדין בשיתו עיין במהדו' לב' שמח' לפירושו שם, ובכנסת הראשונים כאן אות עג.

7. לפנינו: "לזרוק דמו שלא לשמו לשם פלוני", והגיהו בשטמ"ק אות ו, ודק"ס תמן הגהה זו מכת"י ודפוסים ראשונים.

8. ר"ת והרי"ד כותבים שבפסח מחשבת שינוי בעלים פוסלת אף בשחיטה, במחשבת שלא למנויו, ובזה שונה הפסח משאר הקדשים, וכן במאירי בפסחים (ס,ב): "ושינוי בעלים אינו בארבע עבודות בכל הזבחים חוץ מן הפסח מפני שעיקרו לאכילה" (לדעת רש"י, ובהמשך דחאה מהלכתא, כדלהלן). על היחס בין מחשבת שלא למנויו לבין שינוי בעלים דן ר' חיים הלוי בהל' קרבן פסח (ב,ו).

נקודה מיוחדת מתחדשת בדברי ר"ת שם: "מחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו ושינוי בעלים כולו בזריקה מיקבע... כגון שאמר הריני שוחט או מקבל או מוליך על מנת

מקורות וביאורים לשיטת הרמב"ם

באחרונים הוסברה שיטת הרמב"ם בשלוש דרכים כלליות: האחת, שגם הוא מודה שקיים חילוק בין שינוי קודש לשינוי בעלים, על כל פנים באופנים שונים. השניה, שהרמב"ם פירש אחרת את הגמרא כאן ולהלן י,א, ושאינו כוונתן לומר שמחשבת שינוי בעלים פוסלת בזריקה בלבד. השלישית, שאף הרמב"ם פירש את הגמרות הללו כרש"י ותוס', אלא שדחה אותן מהלכתא על סמך מקורות אחרים. להלן כמה מביאורי האחרונים:

א. בליקוטי הלכות (לדף י,א), בנוסף לתירוצו בדף ז,א (המובא להלן) כתב, שאף הרמב"ם מודה שאין שינוי בעלים פוסל אלא בזריקה, אלא שחילק בזה בין שני אופנים: החושב בשעת השחיטה או הקבלה או ההולכה לעשות את העבודה הזו לשם אחר – אינו פוסל, מפני שאינו חושב על עיקר עשיית הקרבן, אלא אם כן חשב על הזריקה, ובוה חילקה הגמ' בין שינוי בעלים לשינוי קודש; אולם החושב בשעת עבודת אלו לעשות את הקרבן לשם אחר – פוסל, אף על פי שלא חשב על הזריקה, ולזה נתכוון הרמב"ם באומרו "שחט עולת ראובן לשם שמעון". כך דקדק מלשון הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד,י): "כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקתו על המזבח, שנאמר 'ובשר זבח תודת שלמיו', שתהא זביחה עם שאר העבודות לשם שלמיו". לא כתב שהזביחה עצמה תהא לשם בעליו, אלא שבשעת הזביחה יחשוב על כלל הקרבן לשם בעליו. הזביחה איננה נושא המחשבה, אלא זמן המחשבה. בליקוטי הלכות ציין, שלפי דרכו ראוי היה לרמב"ם לכתוב את הדין שהשוחט לשם פלוני אין זה שינוי בעלים.

ב. באבן האזל (הל' פסולי המוקדשין יג,א) ביאר את הסוגיה כאן לשיטת הרמב"ם בדרך חדשה: השיקול להחמיר בשינוי קודש כי "ישנו בד' עבודות" אין פירושו שלמעשה שינוי קודש חמור יותר, אלא שבשינוי קודש יש לנו פסוקים מפורשים על ד' העבודות, ואילו בשינוי בעלים אין לנו פסוקים מפורשים¹⁰. באשר לסברת רב אשי (י,א), שלומד שמחשבין מעבודה לעבודה משינוי קודש, פירושו כך: מבחינה מהותית הכל מודים לדברי רש"י, ששינוי בעלים שייך בזריקה ובכפרה בלבד. שיטת הרמב"ם שיש שינוי בעלים גם בשחיטה פירושה, שהשחיטה לשם חברו עושה את הקרבן כולו לשם חברו. וכך מתפרשת לשון רב אשי:

"ומה במקום שאם אמר הריני שוחט לשם פלוני, שהוא כשר" – לא למעשה, אלא שכשלעצמה הרי זו מחשבה כשרה, ופוסלת רק משום שהשחיטה לשם חברו גוררת אחריה את הזריקה, ולפיכך יש ללמוד שמחשבין מעבודה לעבודה.

ג. בגמ' להלן ז,א נאמר: "תודה ששחטה לשם תודת חברו, רבה אמר: כשרה, רב חסדא אמר: פסולה... לשום שלמים דידיה בעינין". רש"י ותוס', שהניחו ששינוי בעלים אינו פוסל בשחיטה, פירשו ששחט תודה אחת לשם תודה אחרת, ולא לשם בעליה, ורבה ורב חסדא חלוקים בשאלה האם זהו שינוי קודש (עיין מערכה ח). אולם הרמב"ם מפרש שמדובר במקרה רגיל של שינוי בעלים, ומחלוקת רבה ורב חסדא היא האם שינוי בעלים פוסל בזריקה בלבד, או גם בשאר העבודות, וזאת, בין בתודה ובין בשאר הקרבנות (לפי זה רבה בדף י,א, שהסכים לסברת רב אשי שמחשבין מעבודה לעבודה דומיא דשינוי בעלים, הולך לשיטתו בדף ז,א). ופסק הרמב"ם כרב חסדא ששינוי בעלים פוסל גם בשחיטה, ודחה את סוגייתנו מהלכתא. ראה לכך ממה שכתב בהל' מעשה הקרבנות הנ"ל, שהביא מקור לכוונה לשם הזבח ובעליו מן הכתוב "ובשר זבח תודת שלמיו", "שתהיה זביחה... לשם שלמיו", ודרשה זו לא הוזכרה בסוגיה כאן (בה למדו רק מ"זבח תודת" שתהא זביחה לשם תודה, וב"אם אינו עניין" למדו על שינוי בעלים), אלא בסוגיה להלן על תודה: "לשום שלמים דידיה בעינין", וכפירוש רש"י: "דכתיב זבח תודת שלמיו" (שפת אמת וליקוטי הלכות שם)

במרומי שדה (ז,א וט,ב) כתב, שהרמב"ם למד את שיטתו מדעת רב אחא בריה דרבא (ט,ב), שהשוחט חטאת חלב לשם חטאת דם הרי זה שינוי קודש הפוסל, משום שבעינין "ושחט אותה לחטאת" (ויקרא ד,לג) – לשם אותה חטאת. על פי זה מסתבר, שהשוחט חטאת של ראובן לשם חטאת שמעון, אפילו אם שתי החטאות על אותה עבירה, הרי אין זו "אותה חטאת", ושינוי בעלים זה נחשב כשינוי קודש¹¹. וכך משתמע מלשון הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין הנ"ל, שהכליל את שינוי בעלים כ"שינוי השם".

ראה נוספת הביא במרומי שדה מהגמ' (ט,ב) האומרת שר' יוחנן לומד שמחשבין מעבודה לעבודה "וילפינן ממחשבת פיגול", שבה השוחט במחשבה לזרוק למחר מפגל. אם אכן פשוט הדבר שבשינוי בעלים מחשבים משחיטה על הזריקה – מדוע ר' יוחנן מוכיח שמחשבים

כשחייב באיש ואשה לא חלקת בו בין תם למועד, אף כשחייב בן ובת לא תחלוק בו בין תם למועד", שהרי על כרחך בראשון הרי זה מפורש ובשני לא.

11. על פי ההבנה המקובלת אין קשר בין הדברים: הדין שם במי שחושב מחטאת על חטאת, ואפשר שהוא הדין בחושב על חטאת ראובן לשם חטאת שמעון, אבל בחושב לשם שמעון עצמו – אין זה שינוי קודש. מדברי המרומי שדה מתבאר שהדין שחטאת חלב לשם חטאת דם פסולה קיים בכל הקרבנות כששוחט סוג אחד לשם סוג אחר, כגון עולת יולדת לשם נדבה, וראה על כך להלן מערכה יב.

10. בשלב זה בגמ', שאנו יודעים רק על השחיטה; וגם למסקנתה, שהביאה פסוקים נוספים, הרי זה רק ב"אם אינו עניין". באבן האזל מביא דוגמא ממקומות אחרים שבהם העובדה שדין כתוב במפורש נחשבת כחומרא שניתן לעשות ממנה קל וחומר (בבא מציעא פח,ב וקידושין טו,ב), אבל לכאורה אין הדברים דומים, שכן כאן אנו באים כעת ללמוד בבנין אב מן המפורש על מה שאינו מפורש, ואיך יתכן לדחות "מה לזה שכן מפורש"? ואם כך אין מקום לבנין אב בכלל, שכשם שבזה לא חילקנו כך גם בזה (כגון בב"ק מד,א): "הואיל וחייב באיש ואשה וחייב בן ובת, מה

לפסוק כדעה שאין שינוי בעלים בשחיטה, שהרי כך דעת רב אשי (זבחים י,א) וסתמא דגמרא בסוגיין¹³ (ליקוטי הלכות, ולכן כתב הסבר נוסף לרמב"ם, כמובא בתחילת הדברים).

סיכום

עיקר דין שינוי בעלים לא נאמר במשנה במפורש. הגמ' הסיקה על קיומו מהמשנה בפרק רביעי על כך שהזבח נזבח "לשם זבוח" (רש"י), או שפירשה שאף זה כלול ב"שלא לשמן" במשנתנו (תוס'). האפשרות השניה מלמדת, שיש כאן סברה עקרונית ששינוי בעלים כמוהו כשינוי קודש.

בגמ' מבואר ששינוי בעלים "אינו בד' עבודות", ופירשו רוב הראשונים (רש"י, תוס', רי"ד) שהשוחט בשינוי בעלים אינו פוסל אלא אם כן שחט על מנת לזרוק לשם אדם אחר, וכדברי רב אשי (להלן י,א). טעם הדבר, שעיקר הבעלות על הקרבן היא להתכפר בו, ולכן רק הזריקה המכפרת קובעת.

דעת הרמב"ם ששינוי בעלים דינו כשינוי קודש, הפוסל בכל העבודות, והסכים עמו המאירי. האחרונים התחבטו בהתאמת דבריו לסוגיה: יש אומרים שאף הוא מודה בעיקר הדין, וחילק בין החושב ששחיתו תהא לשם אדם אחר, שאינו פוסל, לבין החושב שהקרבן בכללו יהא לשם אדם אחר, שפוסל (ליקוטי הלכות). יש שפירש את הסוגיות הסותרות לדבריו בדרכים אחרות (אבן האזל). ויש שתלו את פסיקתו בדעות אחרות הקיימות בבבלי ובירושלמי, מהן ניתן להסיק ששינוי בעלים פוסל בכל העבודות (קרבן אורה; מרומי שדה; ליקוטי הלכות, ועוד). מבחינה מהותית, גם לדעת הרמב"ם עיקר שינוי הבעלים הוא בכפרה, אבל כל מחשבה בד' העבודות משנה גם את המתכפר (אבן האזל). ויש שהגדירו לדעתו את שינוי הבעלים כשינוי קודש (מרומי שדה).

מעבודה לעבודה מפיגול, ולא ממחשבת שינוי בעלים, הדומה יותר לשינוי קודש, כפי שאכן מוכיח רב אשי בהמשך? מכאן ששינוי בעלים יכול להיות אף משחיטה לשחיטה, כדין שינוי השם, ואין הכרח ששינוי בעלים הוא מהשחיטה לזריקה דווקא¹².

כיוצא בזה כתב בקרן אורה, שהירושלמי בפסחים (פ"ה ה"ב) מחפש טעמים שונים לסברת ר' יוחנן שמחשבין מעבודה לעבודה (ראה להלן מערכה יד), ולא אומר את המקור הפשוט משינוי בעלים, והרי "אין לך טעם פשוט יותר מזה", ומשתמע שהירושלמי חולק בדבר. בעל משאת משה (זבחים סי' ז) מבסס יותר את הדברים, מהמשך דברי הירושלמי שם: "חטאת לשם בעלים מניין? אמר רבי ירמיה: 'ועשה הכהן את החטאת וכפר על המטהר מטומאתו'. אמר ליה רבי יוסי: מעתה אפילו הקטר אימורין? תלמוד לומר: 'וכפר', מה זריקה מיוחדת שהיא מעכבת את הכפרה, יצאו הקטר אימורין שאינן מעכבין את הכפרה". מ"מה זריקה מיוחדת" משתמע שהזריקה היא דוגמא לכל העבודות המעכבות את הכפרה, אף השחיטה הקבלה וההולכה, ובכולן שינוי בעלים פוסל (והשווה לדברי הירושלמי לעיל מיניה על שינוי קודש).

יש קושי בכיוון פרשני זה, שדין שינוי בעלים בשחיטה שנוי במחלוקת אמוראים, שכן הגמ' כאן אומרת: "מה לשינוי קודש שכן פסולו בגופו וישנו בד' עבודות וישנו לאחר מיתה וישנו בציבור כביחיד. ואף על גב דתרתו לאו דווקא – תרתו מיהא דווקא... ולרב פנחס בריה דרב מרי דאמר יש שינוי בעלים לאחר מיתה, תרתו מיהא איכא למיפרך". הגמ' אומרת ש"תרתו לאו דווקא" כי הם מסופקים ושנויים במחלוקת, ומשתמע להדיא שב"תרתו מיהא דווקא" אין כל מחלוקת, על כל פנים בתלמוד הבבלי!

עוד קשה, שאפילו אם קיימת מחלוקת בדבר – ראוי

תנופת חזה ושוק (ה,א)

הנפת חלקים מבשר השלמים הניתנים לכהנים

קרבן השלמים נאכל על ידי בעליו, אבל עליו לתת ממנו את החזה והשוק לכהנים. התורה אף מצוה שאברים אלו יונפו במקדש במהלך הקרבת הקרבן, כביטוי להענקתם לכהנים, ויחד עמם יונפו גם האימורים לקראת הקטרתם (ויקרא ז,כט-ל, ויקרא י,יד-טו). התנופה נעשית על ידי הכהן והבעלים כאחד: הבעלים מחזיק בידיו את האברים הנ"ל, וידי הכהן מתחת ידיו. צורת התנופה היא: "מוליך ומביא, מעלה ומוריד".

¹² רב אשי פשט משינוי בעלים, משום שהיה פשוט לו שאינו אלא משחיטה לזריקה, ואם כן הכל מודים בו שמחשבין מעבודה לעבודה. אבל לפי מה שקיימא לן כרב אחא, מתברר שגם בשינוי בעלים נחלק ריש לקיש לומר שאין מחשבין מעבודה לעבודה. נראה שלדעת בעל מרומי שדה הנימוק "לפינן ממחשבת פיגול" אינו מדברי ר' יוחנן עצמו, אלא סתמא דגמרא היא שמסבירה כך את טעמו, ולכן להלכה יש עדיפות לדעה זו על פני דעת רב אשי (ובירושלמי פסחים פ"ה ה"ב ר' אילא הוא שמסביר כך את שיטת ר' יוחנן).

¹³ יש מקום להסביר באופן אחר מדוע ר' יוחנן מוכיח מפיגול ולא משינוי בעלים, שר' יוחנן לית ליה שינוי בעלים כלל, לפי מה שמשתמע מתוס' (ב,א ד"ה כל) שרבה הוא שחידש זאת (בגמ' ג,ב מובאת מימרא של רב בעניין שינוי בעלים, אבל הנוסח הנכון

¹³ בפסחים סא,א לא ברור האם הדברים נאמרים מסתמא דגמרא או מרבא.

אשם שניתק לרעייה (הב)

אשם שאינו ראוי להקרבה כאשם והוא מיועד להבאת עולה

קרבת אשם שבעליו מתו, או שבעליו כיפרו על עצמם בקרבן אחר במקומו (כגון שהראשון אבד) – אינו ראוי עוד להקרבה בתור אשם, שהרי אשם אינו בא בנדבה, אלא רק בתור קרבן חובה למי שמחויב בכפרתו. מאידך, גם אי אפשר להביאו כקרבן עולה, כי לא לשם כך הוקדש. גם אי אפשר לפדות אותו ולהשתמש בכסף שיתקבל תמורתו לצורך הקרבת קרבן, מפני שקרבן תמים אינו נפדה. לפיכך, יש לשלחו לרעות בשדה עד שיארע בו מום הפוסל אותו לגמרי מהקרבה, ואז ניתן יהיה לפדותו ולהביאו בדמיו קרבן עולה.

רב הונא בשם רב מחדש שלאחר שנקבע דינו של האשם לרעות – יש לו כבר דין מסוים של עולה, ואם נשחט סתם – כשר לעולה. מסוגיה אחרת (פסחים עג,א) משתמע יתירה מזו, שאפילו בטרם קבעו בית הדין שעליו לרעות הרי הוא כשר מדאורייתא לעולה, מעצם העובדה שכבר אינו ראוי לאשם. מסקנת תוספות (ד"ה ניתק) שאכן מדאורייתא כל אשם שבעליו התכפרו בקרבן אחר נחשב כבר כעולה, ורק מדרבנן קבעו שלא יוקרב אלא ירעה עד שיפול בו מום. כדעה זו משתמע גם מדברי הרמב"ם (הלכות פסולי המוקדשין ד,טו).

נושא האשם שניתק לרעייה ידון בהרחבה, ברצות ה', במסכת פסחים דף עג.

מערכה ו. הוריש קרבן בהמה ומנחה לבניו (הב-ו,א)

סתירה, לכאורה, בנוגע לבעלות של היורשים על הקרבן: הדין הראשון הוא, שאם אדם הפריש מנחה ולא הקריבה ומת, וירשו אותו שני בניו – מנחתו קרבה לאחר מותו. מכך משמע, שהמנחה אינה קנויה ליורשים (כי אם היתה קנויה להם – היתה זו מנחת שותפים, שאינה קריבה, כפי שנתבאר). נמצא שכל הקרבנות הבאים לאחר מיתה אינם קנויים ליורשים, וממילא משתמע שגם אינם מכפרים עליהם.

הדין השני שהובא בשם רבי יוחנן הוא, ששני בניו שירשו קרבן – אינם עושים תמורה. ממימרה זו משתמע שהקרבן קנוי ליורשים, והם נחשבים כשותפים בו, ולפיכך אינם יכולים להמיר בבהמה זו (היות ושותפים אינם יכולים להמיר, כמבואר לעיל).

הגמ' מתרצת, שאמנם הקרבן אינו קנוי ליורשים ואינו חשוב כקרבן של שותפים, אך מכל מקום גזירת הכתוב היא שאין שני יורשים ממירים ("אחד ממיר ואין שניים ממירים"). על כך הקשה רב אסי, שעצם העובדה שירוש אחד יכול להמיר את קרבן אביו, מוכיחה שהוא קונה אותו ומתכפר בו, שאם לא כן – כיצד הוא ממיר? הרי רבי יוחנן עצמו, במימרא נוספת, אמר שרק המתכפר בקרבן יכול לעשות תמורה! הגמ' מתרצת קושיה זו ואומרת, שאמנם אין הקרבן מכפר על היורש כפרה גמורה ("מקיבעא"), ולכן אינו נחשב בעלים גמורים של הקרבן ואין הקרבן קנוי לו, ומשום כך מנחה של שני יורשים קרבה ואינה כמנחת השותפים; ומכל מקום הקרבן מכפר על היורש כפרה קלושה ("מקופיא"), ולכן יורש אחד יכול להמיר, שכן לענין זה הוא נחשב כבעליו של הקרבן³.

אחר, ואילו רב פנחס סובר שיש בעלים לאחר מיתה, והיורש של הקרבן נחשב בעליו, ואם הקריבו לשם אדם אחר – הוא חייב להביא קרבן חדש. הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו,טו) פוסק כרבה, והקורן אורה (שם) מסביר שפסק כן על פי סוגייתנו, ממנה מוכח שליוורשים אין בעלות ממשית על הקרבן, שלא כדעתו של רב פנחס. וראה עוד בחזון איש זבחים סי' א סק"ה, שדן בדעתו של רב פנחס, ובחמדת דניאל כאן.

אדם שהפריש קרבן הראוי לבוא בנדבה, כגון עולה או שלמים, ומת קודם שהקריבו – חייבים היורשים להביא את הקרבן במקומו, כיון שחלה כבר חובת הקרבה על קרבן זה¹. לעומת זאת, אדם שהתחייב בקרבן חטאת או אשם והפרישו ומת – אין היורשים יכולים להביאו במקומו (משנה קינים פ"ב מ"ה; תוספתא ערכין פ"ג ה"ח), משום שחטאות ואשמות אינם באים לאחר מיתה בעליהם, כי "אין כפרה למתים"².

סוגייתנו עוסקת ביורשים המביאים את קרבן אביהם שמת, והיא דנה על מעמד היורשים בקרבן זה: האם הם נחשבים כבעליו של הקרבן, והאם הם מתכפרים בו. לשאלות אלו השלכות על היכולת של היורשים לעשות תמורה, או להביא מנחה במשותף.

סוגיית הגמרא

להבנת הסוגיה יש להקדים כמה הלכות: א. בכל הקרבנות אין מניעה שהקרבן יובא על ידי שותפים, פרט למנחה, שנאמר בה: "ונפש כי תקריב" (ויקרא ב,א), ומכאן למדו שרק יחיד מקריב מנחה (מנחות קד,ב). ב. נחלקו תנאים האם יורש ממיר בקרבן אביו (כלומר, האם כשהמיר את בהמת הקדשים של אביו בבהמה אחרת – חלה קדושה גם על הבהמה השנייה) (תמורה דף ב,א, ועוד), ולהלכה נפסק שהיורש ממיר (רמב"ם הל' תמורה א,ה). ג. השותפים בבהמת קרבן אינם יכולים להמירה בבהמה אחרת, ואם המירו – אין בבהמה השנייה קדושה (תמורה יג,א).

בסוגיה הובאו שתי מימרות בשם ר' יוחנן, וביניהן קיימת

1. אם טרם הפריש – הדבר תלוי בשאלה האם "שיעבודא דאורייתא", וראה להלן מערכה י הערה 1.

2. רש"י כריתות כז,ב ד"ה לא יביאנו בנו אחריו, על פי הגמ' להלן ט,ב.

3. בהמשך הפרק (ז,ב) יש סוגיה נוספת העוסקת במעמדם של היורשים בקרבן אביהם. רבא שם אומר שאין שינוי בעלים לאחר מיתה (כלומר: אם קרבן של אדם שמת הוקרב לשם אדם אחר – הקרבן עלה לבעליו, ואין היורש צריך להביא קרבן